

733

DOSSIER

Les societats meridionals de la CEE i la immigració exterior.
Dimensions demogràfica, econòmica i jurídic-política.

Jordi Pascual i Saüc

DEPARTAMENT DE POLITICA SOCIAL

C.I.R.E.M.

Barcelona, desembre 1991-gener 1992

I. PROLEGOMENS METODOLOGICS.

1. Delimitació de l'objecte del dossier.

Dels tres termes en què es pot dividir analíticament el procés migratori, SOCIETAT EMISSORA-GRUPS MIGRANTS-SOCIETAT RECEPTORA, el present dossier s'ocuparà dels dos darrers. Es a dir, es tractarà de la relació que existeix entre les característiques de grups socials d'origen immigrant i els focus d'inserció social de la societat "d'acollida", així com dels efectes que el procés migratori té sobre la seva estructura social i econòmica.

Les dimensions susceptibles de ser tractades sobre el procés migratori i els seus efectes, poden ser:

- a. dimensió demogràfica.
- b. dimensió econòmica: bàsicament, inserció en el mercat laboral.
- c. dimensió social: accés a recursos socials (habitatge, serveis socials, escolarització, etc.).
- d. dimensió político-jurídica: política migratòria estatal, organització política dels immigrants i definició del marc jurídic.
- e. dimensió cultural: configuració de societats multiculturals i models educatius.

Atès que l'objectiu d'aquest primer dossier és proporcionar una visió general actualitzada de les tendències dels fluxos d'immigració a Europa, ens limitarem a tres dimensions: la demogràfica, la laboral i la político-jurídica. Alguns experts han coincidit que són precisament d'aquest ordre els factors que determinen el mateix fet migratori (vegeu, per exemple, ARANGO: 1989, 117 i 127).

Objecte del dossier: Les societats d'Europa Occidental i la immigració exterior. Dimensions demogràfica, econòmica i jurídico-política.

2. Fonts de documentació.

2.1. Fonts bibliogràfiques.

A) SOBRE MIGRACIO A EUROPA:

A.1. MIGRACIO INTRAEUROPEA:

- CARDELUS, A. i PASCUAL, A. (1991). Elements per a l'estudi de la mobilitat de personal qualificat. Barcelona: Institut Universitari d'Estudis Europeus.

A.2. IMMIGRACIO EXTRAEUROPEA:

- CIDOB (1991), "La comunitat europea davant el fenomen de la immigració" i "Dades CEE". A La immigració, revista DCIDOB, n. 38. Barcelona: CIDOB Edicions.

- CHESNAIS, J-C. (1991), Europa, escenario de la inmigración del Este. Barcelona: Fundación Paulino Torras Domènech.

- KAHN, R. (1989), Migrants et travail en Europe. Actes del col·loqui organitzat pel Centre Européen Travail et Société, a Maastricht, entre el 3 i el 5 de desembre de 1987. Paris: Presses Interuniversitaires Européennes.

B. SOBRE IMMIGRACIO A L'EUROPA MERIDIONAL:

- ARANGO, J. (1989), "Disparidades demográficas y potencial migratorio en el Mediterráneo". A Els moviments humans a la Mediterrània. Barcelona: ICEM.
- CHEVALLIER, A. i KESSLER, V. (1990), "Contrastes demográficos y empleo en el Mediterráneo occidental: un desafío formidable". A Revista del ICE, n.683, julio 1990.
- DIVERSOS AUTORS (1991), L'immigration de ressortissants de pays tiers dans les Etats méridionaux de la Communauté européenne. A EUROPE SOCIALE, supplément 1/91. Luxemburg.

C. SOBRE IMMIGRACIO A L'ESTAT ESPANYOL:

- CIDOB (1991), "Espanya: país d'immigració recent" i "Procés de regularització de la immigració a Espanya: un llarg camí a recórrer". A La immigració, revista DCIDOB, n. 38. Barcelona: CIDOB Edicions.
- COLECTIVO IOE (1985), Inmigrantes extranjeros en España. Informe intermedi d'un estudi realitzat amb la col.laboració de Cáritas i el finançament del Ministeri de Treball i S. Social. Document policopiat.
- "Los inmigrantes en España". Article basat en l'anterior recerca, publicat al suplement n. 118 de CARITAS (febrer, 1987). Madrid: Cáritas Española.
- COLECTIVO IOE (1987), "Los inmigrantes en España". A DOCUMENTACION SOCIAL, n. 66. Madrid: Cáritas Española.

- COLECTIVO IOE (1991), *Migraciones internacionales con fines de empleo. Trabajadoras extranjeras de servicio doméstico en Madrid*. Estudi encarregat per l'OIT. (document de treball).
- Grupo PASS (1991), "Mapa de trabajadores extranjeros no regularizados en España". Informe per encàrrec del Instituto Español de Emigración.
- BLANCO, María i LOPEZ, Justo (1988), *Investigación sociológica sobre trabajadores extranjeros en España*. Madrid: CGT (document policopiat).

D. SOBRE IMMIGRACIO A CATALUNYA:

- CABRE, Anna (1990), "Les migracions a Catalunya, 1900-2000". Ponència al Simposi Internacional "Els moviments humans en el Mediterrani occidental" (novembre de 1989). Barcelona: Institut Català d'Estudis Mediterranis.
- RECOLONS, LL. (1990), "Esbós de prospectives per a la població d'origen nord-africà a Catalunya en el període 1990-2000". Ponència al Simposi Internacional "Els moviments humans en el Mediterrani occidental" (novembre de 1989). Barcelona: Institut Català d'Estudis Mediterranis.

2.2. Fonts estadístiques.

a. Dades demogràfiques.

Hi ha dues fonts d'informació fonamentals. A nivell de la CE, EUROSTAT, i a nivell europeu i mundial, SOPEMI, organisme dependent de l'OCDE.

b. Dades sobre treballadors estrangers i inserció en el mercat laboral.

A nivell de l'estat espanyol, cal esmentar:

b.1. Dades sobre permisos de treball a estrangers:

- **Anuario de estadísticas laborales.** Volums anuals des de 1985. Dades elaborades per la Subdirecció General d'Estadística del Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.

- **Boletín de estadísticas laborales.** Publicació trimestral. Disponible des del número 82 (abril de 1991). Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.

b.2. Dades sobre permisos de residència i concessió d'asil i refugi:

- Delegación Estadística de la Secretaría Gral. de Política Interior. Ministerio del Interior.

II. IMMIGRACIO EXTRAEUROPEA ALS PAISOS DE LA CEE.

1. Fases històriques.

1.1. Primera fase: 1945-1975.

Durant l'edat contemporània i fins acabada la Segona Guerra Mundial, en general Europa s'havia caracteritzat més com a societat emissora que com a receptora de migració. Ara bé, aquesta tendència canvia, bàsicament per dos factors. D'una banda, la recuperació i el creixement que en l'ordre econòmic inicien els països del nord-oest d'Europa, actua com un element d'atracció de treballadors de fora o bé dels països del sud d'Europa. Durant més de dues dècades (1950-1975) la immigració de països del Tercer Món es veu afavorida -de vegades, propiciada- per la política immigratòria d'estats com la República Federal d'Alemanya, Gran Bretanya o França (política de portes obertes).

En segon lloc, els processos d'independència i descolonització política a moltes àrees del món provocaren el retorn de molts dels funcionaris de l'Estat de la metròpoli o fins i tot colons en les colònies que ja han deixat de ser-ho. Igualment cal tenir en compte que les metròpolis s'asseguren en molts casos el manteniment de lligams econòmics, polítics i

culturals, de tal manera que molts dels qui emigraren es van beneficiar de prerrogatives de trànsit entre un estat i l'altre.

1.2. Segona fase: De 1975 a finals dels 80.

La crisi econòmica que succeeix el crack del petroli de 1973 té com a conseqüència principal la restricció a l'entrada de nous treballadors estrangers per part dels estats fins llavors importadors de força de treball (política de portes tancades). La immigració de treballadors deixa de ser una demanda expressada pels empresaris i assumida per l'estat, i fins i tot es promou el retorn als països d'origen. Paral·lelament, als països de l'Europa meridional es produeixen uns fets que contribuiran a canviar l'orientació dels fluxos migratoris internacionals. En primer lloc, un decreixement demogràfic, que situa els índex de la reproducció al nivell dels veïns europeus del nord. En segon lloc, Itàlia i Espanya havien iniciat un desenvolupament econòmic ja abans del 73. Ambdós factors frenen l'impuls del flux emigratori.

Ara bé, malgrat aquest frens al moviment migratori dirigit al nord-oest d'Europa, el cert és que el nombre d'estrangers en països com França, Alemanya, Holanda o Gran Bretanya ha continuat ascendint. Dos elements expliquen aquest fet:

- El reagrupament familiar massiu continua, després i tot del tancament de fronteres en aquests estats. Això condueix a un augment dels grups estrangers, també per via del naixement de

fills d'immigrats, la condició jurídica dels quals és, en principi i en tots els estats, la d'estrangeria; i produeix un efecte de sedentarització.

- La immigració il·legal, encara que sotmesa a oscil·lacions, no cessa. De fet, a mesura que els treballadors immigrants de les onades anteriors regularitzen la seva situació legal, es reagrupen en famílies i s'estableixen en el nou medi, esdevenen cada cop mà d'obra menys flexible. Els "buits" que genera l'estructura del mercat laboral són ara ocupats pels nouvinguts més recents i en situació jurídica i social més feble.

El creixement sostingut de la població estrangera en els països del nord-oest d'Europa més enllà de 1973, no obsta, tanmateix, per a què el fluxos migratoris internacionals es reorientin notablement pel que fa a Europa. Així, mentre s'atura o es redueix la migració de sud a nord, tant la de procedència intraeuropea com extraeuropea; els països europeus meridionals esdevenen, ja des dels anys 70, focus d'atracció d'estrangers.

1.3. De finals de la dècada dels vuitanta endavant.

L'augment de la proporció d'immigració estrangera als estats meridionals de la CE, juntament amb l'inici de nous moviments de població des dels països de l'antic Bloc de l'Est, justifiquen parlar d'una nova fase en la immigració a Europa.

Segons Jean-Claude Chesnais (1991), l'"abisme econòmic" que separa "les dues Europes" determinarà l'abast de les migracions

Est-Oest. D'entrada es constata que l'augment de sortides de la Unió Soviètica i cinc dels seus ex-estats satèl·lits els últims anys és ostensible: d'un promig de 100.000 sortides l'any en la dècada dels 70 s'ha passat a 1.000.000 de sortides els anys 89 i 90.

D'una altra banda, caldrà determinar en el futur, especialment a partir de l'1 de gener de 1993 si els països meridionals de la Comunitat Europea esdevenen els principals focus d'immigració exterior o, si es demostrarà, que en bona part contituïen per als immigrants d'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina la "sala d'espera" per a fer el salt vers l'"Europa rica", com han conjejurat diversos autors (veure ISOPLAN: 1991).

2. La migració d'Europa de l'Est a Europa Occidental.

A partir del seu increment espectacular de l'any 1989 l'emigració de població de cultura alemanya, tant des del territori de la antiga República Democràtica Alemanya, com des d'altres països de l'antic Bloc de l'Est, va marcar l'inici d'una nova onada migratòria est-oest, sense precedents en les seves dimensions.

Cal destacar que no es tracta d'un procés merament social i econòmic, sinó, a la vegada, induït políticament. Ja abans d'aquell any s'havia negociat, d'estat a estat -unes vegades a nivell de länders, unes altres pel govern federal-, un "tràfic de persones" (CHESNAIS, 1991).

Ara bé, no es tracta només d'un moviment migratori interalemany. Respecte als països emissors, es pot constatar els següents fets:

- La Unió Soviètica, ara Comunitat d'Estats Independents, ha entrat en el joc de la migració a escala europea i mundial. Amb tot, les 450.000 que en sortiren l'any 1990 suposen una taxa d'emigració proporcionalment més baixa que les de Polònia o de Romania.

- Hongria, Polònia i Txecoslovàquia han esdevingut països alhora d'emigració i d'immigració. D'una banda, exporten mà d'obra als països occidentals i, d'una altra banda, són receptors de romanesos i migrants procedents de l'antiga URSS i de l'Orient Pròxim.

Quant als països d'acollida, tot i que és Alemanya l'estat amb més entrades, completen la sèrie una llarga llista de països:

- Israel, que està rebent la incorporació de jueus, especialment de la ex-Unió Soviètica.
- Estats Units, que amb la institució dels "visats de la llibertat" afavoreix l'arribada de professionals altament qualificats.
- Austria.
- França i països de la CEE, en menor mesura.
- Altres països extraeuropeus: Canadà, Austràlia, Africa del Sud, Zimbabwue, etc.

Per tant, la "gran redistribució de capital humà" a la qual es refereix Jean-Claude Chesnais es produeix a escala planetària.

3. La immigració del Tercer Món a Europa.

Segons coincideixen la majoria d'analistes, a Europa la immigració procedent de l'anomenat Tercer Món continuarà creixent d'aquí a final de segle. No en va, els desequilibris a nivell demogràfic i econòmic continuaran existint i, respecte a algunes regions, augmentant (veure quadre n.1 a l'annex). En aquest sentit, es considera l'àrea del Magreb com un focus amb alt potencial emigratori, de la mateixa manera que una sèrie de factors en les societats europees continuen exercint un efecte d'atracció de força de treball.

A nivell demogràfic, els contrastos més visibles són el diferent creixement poblacional i la diferent estructura d'edats entre els nord i el sud de la Mediterrània. Ho il.lustren les següents dades: el 1950 la població de la ribera nord era el doble de la de la ribera sud i oriental; el 1982, la diferència s'havia reduït a 193 milions en front de 161 milions; la prospecció per a l'any 2.000 indica que els habitants del sud i est superaran els del nord en cinquanta milions (200 per 250, respectivament). D'altra banda, la població menor de 15 anys dels països magrebins duplica a la dels països amb més tradició immigratòria d'Europa, i si bé aquest percentatge és lleugerament més alt per als països europeus meridionals, la tendència de l'índex de fecunditat és a igualar-se amb la dels estats del centre i nord (quadre 1).

Ara bé, com ha assenyalat Joaquín Arango (1989), la variable més directament relacionada amb el potencial d'emigració de les

societats magrebines és el creixement de la població activa, és a dir, de la força de treball. No s'ha d'oblidar que la migració en direcció a Europa posterior a la Segona Guerra Mundial ha estat, sobretot, una migració de força de treball.

A nivell estrictament econòmic, les raons que expliquen els fluxos migratoris sud-nord són diverses:

- les diferències entre nivells salarials, tan acusades que fan irrellevant qualsevol oscil·lació de la conjuntura.
- l'alt grau de segmentació (sectorial i regional) dels mercats de treball permet i, de fet, requereix la inserció de mà d'obra estrangera, molt més flexible -sovint exclosa del marc normatiu legal- de cara a l'accés al treball que la població autòctona en atur.
- l'augment de la qualificació i del nivell d'expectatives d'ocupació s'ha començat a produir en els països nord-africans, junt amb un augment del treball assalariat femení i fins infantil (frenant així la reconversió tecnològica d'alguns sectors de l'economia).
- des de la perspectiva dels governs dels països del Magreb, l'emigració de treballadors a Europa és valorada com a positiva tant per la descongestió que suposa del mercat laboral (efecte "valvula d'escapament"), com pel benefici que suposa l'entrada ulterior de divises.

Tanmateix, J. Arango (1989) ha observat que també hi ha elements que poden frenar la incorporació de nous efectius als mercats laborals europeus. En primer lloc, el nul o negatiu creixement de la població activa no va acompanyat d'una tendència excessiva a la creació d'ocupació (en els països

meridionals, sobretot). En segon lloc, la incorporació creixent de la dona al mercat laboral, així com el retard en l'edat de jubilació poden restar "buits" a una mà d'obra d'origen estranger.

Més en general, que el flux entre el sud i el nord de la Mediterrània continuï fortament actiu com els darrers anys, dependrà també de les polítiques migratòries dels estats europeus.

4. La política migratòria a Europa.

Hom pot resseguir el posicionament de la Comunitat Europea en matèria migratòria, a través dels principals documents que han marcat l'orientació d'aquesta entitat supranacional.

En el tractat fundacional (Roma, 15/III/57), els immigrants són considerats, principalment, com a "treballadors". D'acord amb això s'estableix el principi d'afavorir la circulació dels factors de producció, seguint la lògica capitalista de la distribució òptima dels recursos.

Ara bé, aquest tractat era restrictiu per a tot aquell que no fos ciutadà d'un dels estats membres (article 48). Segons René KAHN (1989), aquesta limitació responia a la creença que la necessitat de força de treball era reduïda i passatgera. De fet, és aquesta una concepció pròpia sobretot dels estats del nord de la CE, principalment Alemanya ¹.

Durant els anys 60 aquesta visió de la immigració estrangera comença a qüestionar-se i, ja a partir de la crisi econòmica dels 70, es constata que un contingent important de la immigració que es considerava eventual es sedentaritza. També en aquest període es comprova la poca eficàcia de les mesures que promouen el retorn i esclaten els primers conflictes de component interètnica als suburbis de les grans ciutats europees. Aquest canvi en la percepció del fenomen queda reflectit en diferents documents del Parlament i de la Comissió Europea, en què es

---

¹ La paraula alemanya gastarbeiter sintetitza aquesta visió. Significa "treballador hoste".

recomana l'adopció d'una política comuna d'immigració i l'eliminació de la discriminació cultural o ètnica.

Finalment a l'Acta Unica Europea, signada l'1 de juliol de 1987, es va avançar en la línia de tancament de fronteres. D'aquesta manera foren introduïdes algunes limitacions als drets de refugi i asil, i al dret de reagrupació familiar, en contradicció amb la Convenció de Ginebra sobre l'status dels refugiats, del qual són signants els estats membres (1954).

Tanmateix, fins avui, els intents de la majoria de membres integrants d'arribar a consensuar una política migratòria comunitària han fracassat. Sense anar més lluny, en la passada cimera de Maastricht, el govern anglès va aconseguir aturar un acord en aquesta matèria (vegeu EL PAIS, 11/XII/91). De moment, el lloc on s'està avançant en la direcció de suprimir fronteres internes i enfortir les externes és en el marc del grup d'Schengen (format per vuit dels dotze països comunitaris).

A la pràctica, mentre els estats del nord de la CE es decanten per la immigració d'Europa de l'Est, els membres meridionals assisteixen amb certa impotència a l'entrada contínua d'immigrats a través de la Mediterrània. D'un costat, Alemanya ha suprimit visat amb la intenció de captar una força de treball qualificada i flexible alhora, amb afinitats culturals i amb possibilitats de retorn altes. D'una altre costat, els Itàlia i Espanya han estat des de la dècada passada enfortint les seves fronteres amb el Magreb (des del maig de 1991, Espanya exigeix

el visat als immigrants d'aquesta procedència) per frenar un flux humà que, per proximitat geogràfica, lligams històrics i per interessos econòmics i polítics entre ambdues regions, és gairebé imparable.

II. SOBRE IMMIGRACIO A L'EUROPA MERIDIONAL.

1. Característiques demogràfiques generals.

Pel que fa a l'origen dels estrangers que resideixen en algun dels països de la CEE meridionals (Grècia, Portugal, Itàlia i Espanya), l'institut alemany ISOPLAN va aportar les següents dades (ISOPLAN, 1991): per al període 1987/88, el total d'estrangers regulars es distribuïa segons la nacionalitat de la següent manera: un 33 % de països comunitaris; un 25 % d'altres països de capitalime avançat; 23 % d'ex-colònies d'aquells quatre països; 10 % del Magreb i Egipte; 9.3 %, altres països del sud d'Europa -especialment, Turquia i Jugoslàvia (quadre 2).

Respecte a l'estructura demogràfica i segons aquesta mateixa font, cal diferenciar dos grans grups:

a. Els provinents de fora de la CEE, excloent altres països altament industrialitzats, són, sobretot, joves de sexe masculí (la gran majoria té menys de 40 anys) o dones solteres que emigren en solitari. Es tracta en la seva gran majoria, d'una migració de treball. Aquest tipus és afavorit per una política d'immigració restrictiva respecte a la reagrupació familiar.

b. Entre els estrangers de la CE i dels països capitalistes avançats predominen les persones casades, amb família. L'estructura d'edats presenta més diversitat. Es tracta

d'una migració no exclusivament per raons de búsqueda d'ocupació. (Alguns estudis han remarcat que els grups d'edat més avançats estan sobrerepresentats en relació a l'estructura d'edats autòctona²).

En relació a la situació jurídica dels estrangers als estats meridionals de la CE, cal destacar l'alt nombre d'immigració il.legal o "irregular". S'estima (ISOPLAN, 1991) que al voltant de 1.274.000 estrangers, el 47.3 % del total, es trobaven en aquesta situació. La situació era especialment extrema a Itàlia, abans de la llei de regularització (Llei Martelli), i Espanya (56,8 i 38,2 %, respectivament, segons una estimació d'ISOPLAN per a 1988/89) Aquesta és una diferència important amb els països del centre i nord de la Comunitat Europea, on la majoria dels immigrants tenen, com a mínim, regularitzada la residència.

El percentatge d'estrangers en situació il.legal augmenta considerablement si tan sols considerem els països tercers. En efecte, eren majoritàriament immigrants il.legals els marroquins a Itàlia i Espanya, els filipins i altres africans a Espanya, els caboverdians a Portugal, els de Tunísia, Eritrea i Somàlia a Itàlia, etc. Per expressar-ho d'una altra manera: de cada cent residents legals als països meridionals, 46 són comunitaris (una sobrerepresentació de 13 punts) i 54 de països tercers. Es tracta d'una prova que l'accés a la regularització jurídica és desigual en funció del país de procedència.

---

²En especial, es pot consultar l'estudi de LOPEZ, D. i IZQUIERDO, A. (1990) -vegeu document 3 de l'annex.

Una altra diferència amb els altres països comunitaris és el baix nombre de ciutadans que gaudeixen de dret de refugi o d'asil (20.000 a l'Estat espanyol i 10.557 a Itàlia).

Finalment, com ha destacat el demògraf J.ARANGO (1991), hi ha una dada, en el llindar entre economia i demografia, que ajuda a comprendre la necessitat d'immigració per als països del nord de la Mediterrània. Es tracta del baix creixement anual de la població activa, en comparació amb altres regions, com ara la ribera oriental i sud de la Mediterrània (vegeu el quadre 3).

1.1. La immigració a Itàlia: dades demogràfiques.

El nombre d'estrangers que resideixen en situació legal a Itàlia s'ha triplicat de 1976 fins a 1988. Segons l'institut ISOPLAN, aquesta població era el 1989 de 645.000 persones (en canvi, el servei estadístic de la pròpia CEE donava una xifra de només 211.000 estrangers a Itàlia l'any 1987). Segons la mateixa font, la població estrangera en situació d'il·legalitat era superior a aquesta xifra: 850.000.

Componen aquesta població estrangera regular, en la seva majoria, ciutadans de la CEE o bé de països dits desenvolupats (40 %, aproximadament). Un de cada deu prové de països de l'antic bloc de l'Est, especialment de Jugoslàvia i de Polònia. Altres grups menys nombrosos entre els regularitzats són: marroquins (2.8%), filipins (2.6%), tunisians (2.1%), etiòps (1.9%) i egipcis (1.9%). Ara bé, els grups que han experimentat un major

increment entre 1981 i 1987 són precisament els menys nombrosos quantitativament: països africans, amb un increment del 162%, països asiàtics, amb un del 87.1% (increment global: 72.5%).

1.2. La immigració estrangera a Grècia: dades demogràfiques.

Grècia, amb una població autòctona d'aproximadament 9.990.000 habitants el 1988, comptava amb una població immigrada d'entre 214.000 i 260.000, segons diverses estimacions (EUROSTAT, 1989; ISOPLAN, 1991). La xifra dels que estaven en situació legal oscil·la entre 184.000 i 193.000, segons les fonts; d'aquests, 45.000 tenien doble nacionalitat (emigrants o descendents seus que han retornat). Les estimacions d'estrangers en situació il·legal són molt disperses: 30.000 (R. FAKIOLAS, 1990) i 76.000 (ISOPLAN, 1991).

A diferència d'Itàlia i Espanya, Grècia presenta una composició d'estrangers legals, amb majoria de països no comunitaris (70 %). Amb tot, els provinents de països altament industrialitzats constitueixen el 53 % . Una altre segment important és el format per turcs i xipriotes, que suposen un 27 % d'aquella població.

La proporció varia, amb un augment dels originaris de països no occidentals, quan es considera la immigració il·legal: un 50 % procedeix d'Europa, occidental i de l'Est, i dels països anomenats desenvolupats i l'altre 50 % del Tercer Món.

Quant a l'ubicació d'aquesta població en el territori, el 80 % es concentra a Atenes i la seva aglomeració.

1.3. La immigració estrangera a Portugal: dades demogràfiques.

La població estrangera en situació de residència legal a Portugal s'aproxima a l'1 % respecte el total de portuguesos (10.250.000). Segons les fonts ja citades, el nombre és 90.000 o 95.000 (EUROSTAT i ISOPLAN, respectivament).

Portugal és el país amb menys immigració d'altres països de la CE, en xifres relatives; tan sols un 27 % té aquesta procedència. En aquest cas, la gran majoria d'estrangers prové d'antigues colònies portugueses que encara mantenen una certa relació socio-cultural: Cap Verd (28.9 %), Amèrica del Sud, en especial, Brasil (15 % i 9.9 % respectivament) i ex-colònies africanes (13 %).

Cal destacar en el cas de Portugal el moviment de retorn de portuguesos instal·lats als antics enclaus colonials. El punt més àlgid d'aquest moviment es produí a finals dels anys 70, amb el repatriament de 700.000 persones.

1.4. La immigració estrangera a Espanya: dades demogràfiques generals.

La dada oficial sobre nombre d'estrangers a l'Estat espanyol era 335.000 residents legals l'any 1988. Ara bé, el COLECTIVO IOE va procedir a una revisió crítica d'aquesta dada, i va arribar a la conclusió que subestimava la xifra real. Fetes les correccions conseqüents, resultava un total de 484.343 immigrants

en situació legal. Segons aquesta mateixa font, el nombre d'il·legals no era inferior el mateix any a 294.000.

Respecte a la composició per nacionalitat, si agafem com a bona la dada del Ministeri de l'Interior, quasi 150.000 pertanyen a països de fora de la CE. En aquest cas, la procedència de països que havien estat sota~~l~~ el domini polític d'Espanya és també notable, encara que relativament menor que a Portugal; així, hi ha en territori espanyol 12.000 marroquins en situació legal, 8.000 filipins i 57.000 llatinoamericans. Altres, com els equatoguineans tenen accés a la doble nacionalitat.

D'altra banda, també la proporció d'estrangers comunitaris és elevada en l'estadística del COLECTIVO IOE:

53 % .

Si ens fixem en la composició nacional dels immigrants sense residència regularitzada, les proporcions -sempre estimatives- varien ostensiblement: els immigrants d'ex-colònies constitueixen la gran majoria, com ara, els marroquins (60.000), els filipins (35.000), sud-americans (200.000); de la CE, només els portuguesos destaquen pel seu nombre, uns 38.000.

2. Mercat de treball i inserció laboral dels treballadors estrangers.

Els veritables processos que expliquen l'auge de la immigració a l'Europa meridional són les transformacions en la seu procés productiu, tant a nivell d'estructura de l'empresa com de la qualificació i expectatives laborals de la població activa. Aquest fet determina que es tracti d'una migració principalment de treball. Amb tot no es pot negar la presència d'altres tipus de migrants: els jubilats, els exiliats polítics, etc.

2.1. Segments de demanda de treball i inserció laboral dels estrangers.

L'institut alemany de recerca ISOPLAN (1991) ha resumit així quins són els segments del mercat laboral que demanden treballadors estrangers:

1. Les indústries ultramodernes i en expansió, ubicades en els centres sobrepoblats.
2. Els sectors que generen una economia paral·lela -forta sobretot a Itàlia, però també a Espanya, a Grècia i a Portugal³-, que exerceix una forta atracció per a la

---

³A Itàlia, de 600 a 800 mil treballadors estrangers no estan ocupats formalment. Es calcula que a Grècia el sector de l'economia informal representa el 30 % del PNB i a Portugal, el 20 % en alguns sectors, com la construcció.

immigració irregular. Es tracta sovint de professions amb poc prestigi social.

Així doncs, els segments d'atracció de treballadors estrangers són, pràcticament, els dos extrems d'una representació en forma de piràmide de l'estructura ocupacional als països meridionals de la CEE. Es concreten en una demanda doble: d'una banda, d'experts i, d'una altra banda, de treballadors poc o gens qualificats.

Això succeeix malgrat que la taxa d'atur és elevada en tots aquests països -especialment a Espanya, 21,8 % el 1990 (EUROSTAT). L'explicació és la següent: la població activa autòctona no està disposada a treballar en qualsevol lloc ni a qualsevol preu. Entre altres raons, per la cobertura social que garanteix l'estat per a aturats i jubilats, i per les expectatives de pares i fills de mobilitat laboral ascendent. No es tracta d'un fenomen conjuntural, sinó històric i estructural. Per contra, la immigració estrangera -la procedent d'Àfrica i Àsia, sobretot- presenta una alta mobilitat i flexibilitat respecte a l'accés a una ocupació qualsevol.

Això significa que la immigració estrangera s'insereix en un mercat laboral, d'una banda, en procés d'especialització (en els segments primaris alts del mercat laboral) i, d'una altra banda, en segmentació i precarització creixent (per la banda baixa de la piràmide); processos que a la vegada el flux migratori contribueix a desenrotllar-se. L'estructura ocupacional i salarial resultant, en allò que concerneix a

aquests treballadors, està clarament polaritzada⁴:

Pol 1: experts i tècnics altament qualificats, reclutats de la CE i d'altres països industrialitzats. S'ocupen en les branques de nivell tècnic alt del sector serveis i en la recerca. Salari equivalent o superior als experts nacionals de la mateixa qualificació.

- Pol 2: treballadors poc qualificats, que treballen sobretot en els sectors de comerç, hosteleria i en els segments no qualificats del comerç i de la indústria. Originaris del Tercer Món, cobren salaris inferiors als de treballadors autòctons de la mateixa categoria.

- Pol sub2: treballadors sense permís de treball, procedents del Tercer Món, la majoria ocupats eventualment com a temporers, com a treballadors no qualificats i auxiliars de la indústria, com a professionals inferiors dels serveis i com a venedors ambulants.

Cal dir que tant en el nivell 2 com en el sub2 es produeix sovint un fenomen de "desqualificació" respecte a la qualificació del treballador immigrant en el país d'origen.

---

⁴Es possible observar aquesta polarització segmentada país per país. A Grècia, el personal altament qualificat (entre un 25 i un 30 % del conjunt de treballadors legals) s'ocupa com a tècnics dels sectors de la construcció, sanitari, o bé com a enginyers; a l'altre extrem, es troba una mà d'obra no qualificada, ocupada de peó en la construcció naval (70-75%); i al marge, hi ha entre 24.000 i 31.000 treballadors en l'economia submergida (treball domèstic, auxiliars en sector turístic i agrícola).

A Portugal, el gran contrast es produeix no tant entre estrangers comunitaris i extracomunitaris -els primers són poc nombrosos-, sinó entre els procedents de les ex-colònies. D'aquesta manera, junt a immigrants ocupats en llocs de baixa qualificació, troben professionals d'alt nivell -especialment de Brasil, encara que no únicament-, una part dels quals ha finalitzat els seus estudis a la Universitat portuguesa.

A l'Estat Espanyol -com a la ciutat de Barcelona en particular, pel que sabem- els membres de països de la CE i industrialitzats estan sobrerrepresentats en les categories socio-professionals altes, mentre els de països del Tercer Món ho estan en ocupacions poc qualificades.

Aquest fet ha estat demostrat per a l'Estat espanyol, gràcies a un estudi del COLECTIVO IOE (1987), segons el qual per al 40 % de treballadors de països amb menys renda que Espanya, la inserció en el mercat laboral receptor significa una regressió professional i social. El mateix ha estat comprovat a la població resident a la ciutat de Barcelona (J.PASCUAL/CIREM: 1991).

2.2. Aspectes sòcio-jurídics de la inserció de treballadors estrangers en el mercat laboral.

Un dels trets més definitoris del que ha estat la immigració extraeuropea al sud d'Europa és que, a diferència dels països amb més tradició receptora d'immigrat, la part "invisible" (en situació d'il·legalitat) supera la part "visible". A continuació es proposa una explicació històrica i sòcio-econòmica d'aquest fenomen.

A diferència dels estats del centre i del nord d'Europa, l'inici dels fluxos migratoris vers el sud, a partir de mitjans 70, va estar marcat per un procés de crisi i reducció de l'activitat industrial. Moltes empreses desaparegueren o bé optaren per submergir la seva producció, mentre la taxa d'atur nacional començà a elevar-se. Aleshores, la necessitat de recórrer a una força de treball extremament flexible, que la mateixa economia paral·lela generava, no sempre era correspost per una mà d'obra disponible i disposada a ocupar aquest "buits". L'existència d'aquests buits en el mercat laboral no ha fet sinó augmentar del 1973 fins ara, entre altres raons, pel canvi

d'expectatives professionals que ha implicat l'accés a una llarga escolarització per part de les noves generacions -de la classe mitjana i part de la classe obrera.

Arran d'això, si a la resta d'Europa les grans onades d'immigració de força de treball (1950-1973), fou reconeguda públicament com una "necessitat nacional" per assegurar l'expansió de l'economia; als països meridionals, en un context dominat per la consciència social de malesa econòmica, la immigració és un fenomen "ocult", no reconegut públicament. Aquesta situació determina el retard amb què les instàncies governamentals i administratives fan front a la inserció social i laboral dels treballadors estrangers.

2.3. Efectes de la incorporació de mà d'obra estrangera al mercat laboral.

L'institut ISOPLAN (1991) ha destacat la següent sèrie de conseqüències dels recents fluxos migratoris sobre el mercat de treball en concret i el procés productiu en general.

a. "Efecte de creixement". Els experts immigrants contribueixen al desenvolupament d'aquells sectors. El mateix es pot dir - encara que l'esmentat institut no en faci esment, dels treballadors que s'ocupen en treballs que comporten desprestigi social.

- b. Efecte de flexibilització. Funció de compensació del funcionament del mercat laboral, aportant flexibilitat espacial i temporal.
- c. Efecte de reserva de mà d'obra sobre el mercat laboral.
- d. Efecte de contenció de salaris. ISOPLAN situa aquest fenomen en el sector marginal de les petites explotacions agrícoles, i empreses artesanals i de serveis (petites boti-gues).
- e. Efecte d'afavoriment del sector econòmic informal.
- d. Efecte d'estancament de les petites i mitjanes empreses. El treball il.legal d'estrangers no qualificats ralenteix la substitució del factor treball pel factor capital, constituint un obstacle per al creixement de la productivitat del treball i del canvi tecnològic.

Precisament, alguns analistes del tema (STEVENS, W.; GUTMANN, J.; SGROI, E.; etc.) han alertat sobre el perill que l'ocupació il.legal d'estrangers es mantingui com a fet estructural.

3. Característiques jurídiques i polítiques de la immigració al sud d'Europa.

3.1. Limitacions de la política migratòria dels estats meridionals de la CE.

Els estats del sud d'Europa -Grècia, Itàlia, Portugal i Espanya- no tenien fins ben recentement ni tan sols un disseny de política d'immigració. Fins fa ben poc, la política migratòria dels estats d'Europa meridional es limitava a una política d'emigració.

Els estudis disponibles sobre el tema han atribuït precisament a aquest fet -i a les conseqüents indefinició legislativa i laxitud en el control fronterer- les causes del gran nombre d'immigrants il.legals que hi resideixen:

"Les pays concernés étaient et sont mal équipés, à la fois sur le plan de la réglementation de l'immigration et de l'emploi des étrangers que sur celui de leur "administration"; cela vaut surtout pour "l'immigration irrégulière" (ISOPLAN, 1991: 58).

Ara bé, aquí s'ha sostingut, més aviat, l'explicació inversa (B.2.2.), és a dir, no és que hi hagi majoria d'immigració il.legal, per l'absència de política i administració d'immigració, sinó que la política i la legislació immigratòries han estat absents, perquè la immigració il.legal era una necessitat del mercat laboral en aquests països.

I han estat precisament raons externes les que han conduït als governs respectius a prendre les primeres decisions d'un cert abast en aquesta matèria (Llei d'Estrangeria espanyola de 1986; Llei Martelli de 1991, Acord Interministerial espanyol de Regulació de 1991, etc.). Entre aquestes raons, figura en primer lloc la pressió dels estats dels centre i nord de la CEE.

3.2. La unificació europea i la repercussió per a les polítiques migratòries dels estats del sud.

Es tracta d'un problema no tan sols polític, sinó també de predicció sociològica. La correlació de forces entre forces centrípetes i forces centrífugues no està totalment decantada en un sentit o altre. Si la tendència dominant sembla ser la unificació de criteris en matèria de migracions i l'adopció d'una política comuna; hi ha una sèrie de factors que van en direcció contrària:

- els tractats bilaterals que tant Espanya com Portugal tenen signats amb estats llatinoamericans i antigues colònies es contraposen a les consignes dels grups d'Schengen i de Trevi.
- no tan sols els països meridionals, sinó també un estat políticament influent com la Gran Bretanya pretèn preservar la seva àrea d'influència, la Commonwealth, del control fronterer exterior que estableix l'Acta Unica a partir de 1993 (vegeu document 1 a l'annex).

- Com ha mostrat un estudi coordinat per l'institut ISOPLAN (1991), mentre a Espanya i a Itàlia el nombre d'immigrats "comunitaris" oscil·len entre el 40 i el 50 % dels residents legals, a Grècia i Portugal no supera el 30 % . Això és interpretat de la següent forma: la quota d'estrangers de països tercers és indicativa de la unificació de criteris sobre política immigratòria a nivell de CE.

A més d'aquests elements, els governs del centre i del nord de la CEE poden témer una nova onada d'immigració extraeuropea, aquesta vegada des dels estats socis del sud, a partir de l'eliminació de fronteres internes. Segons alguns informes, els països comunitaris meridionals són per a molts immigrants no europeus "sala d'espera" per als països del nord.

3.3. La selecció/discriminació dels fluxos migratoris a través de la legislació.

Al llarg dels països que componen la CE meridional, la legislació actual sobre estrangeria -així com la seva execució- és discriminatòria en funció de l'origen nacional del sol·licitant de permís de treball i/o de residència. A grans línies:

- a. El permís de treball, condició prèvia⁵ prescrita en els quatre països meridionals, s'atorga amb preferència als ciutadans de la CEE, als treballadors originaris de països industrialitzats. Els ciutadans de països 'amics' -sovint antigues colònies del Tercer Món- també es beneficien de simplificacions o privilegis en la seva obtenció.
- b. En canvi, els estrangers de països tercers no occidentals tenen escasses possibilitats d'entrar en el mercat laboral regular. A Grècia i a Itàlia és possible concedir el permís de treball només quan no hi ha disponibilitat de mà d'obra nacional -com a l'Estat Espanyol- o de països de la CEE.

No cal dir que la legalitat de l'ocupació condiciona l'obtenció de prestacions socials de la seguretat social d'un país. Així, els treballadors abocats a la il·legalitat -els estrangers com els autòctons- no es beneficien ni d'assegurances contra accidents o invalidesa, ni de les prestacions de la salut pública, ni del subsidi d'atur. ' .

---

⁵ En tots els quatre països, la demanda de treball és prèvia a l'entrada al país. Es a dir, l'entrada legal amb la intenció de cercar ocupació no és possible. Davant d'això, la majoria d'estrangers opten per entrar il·legalment o bé com a turistes.

IV. SOBRE IMMIGRACIO A L'ESTAT ESPANYOL.

1. La dimensió demogràfica.

1.1. El nombre d'estrangers residents a l'Estat espanyol. Entre la dispersió de les dades oficials i les estimacions sobre immigració clandestina.

Durant els últims vint anys, la població d'origen estranger resident a l'Estat espanyol ha augmentat considerablement. Si el 1970, els cens comptabilitzava 291.035 estrangers -xifra que incloïa no tan sols la població "de dret", sinó la "de fet", el 1986 un estudi del COLECTIVO IOE donava la xifra d'uns 778.000, entre residents legals i il·legals.

Ara bé, en part a causa de la seva dispersió, les xifres oficials (dels Ministeris de l'Interior i de Treball) tendeixen a subestimar el fenomen, ja que ni recullen estimacions d'immigrats il·legals, ni tampoc agreguen tots els tipus jurídics de residents (des dels residents per treball als refugiats). Així, el 1980 el govern ofería la xifra de 181.544 estrangers, i el 1990, una de 399.377. Segons una estadística de la Direcció de Policia, el 1986 el nombre d'estrangers en situació legal a Espanya era, aproximadament, de 360.000. En canvi, si a aquestes xifres s'hi suma el nombre d'estrangers estudiants, de refugiats i apàtrides -com ha fet IOE- resulta un total de 484.334 per a

1988. D'altra banda, el nombre de sol·licitants d'asil i de refugi havia augmentat espectacularment entre 1986 i 1990: de 2.819 a 9.190 sol·licituds.

Fins ben recentment l'administració no s'ha preocupat d'estudiar la població estrangera en situació jurídica il·legal. Segons un informe encarregat per l'aleshores Instituto Español de Emigración, elaborat per GRUPO PASS (1991), els estrangers clandestins a l'Estat espanyol podien oscil·lar entre 175.000 i 260.000. Aquestes xifres es poden considerar infraestimades, ja que són similars a les aportades per IOE quatre anys enrera, i corresponen a un període on l'entrada clandestina, especialment del Magreb, ha estat i és pressumiblement alta.

1.2. Distribució dels estrangers per països d'origen.

La procedència dels fluxos d'immigració regularitzada a l'Estat espanyol s'ajusta a la tipologia dual que caracteritza la resta de països comunitaris del Sud (quadres 4 i 5 de l'annex). Així:

- a. Un 53 % provenen d'altres estats membres de la CEE (gairebé el 50 %) o de països altament industrialitzats.
- b. La resta, un 47 %, són originaris, en la seva majoria, d'ex-colònies espanyoles: Marroc, Filipines, Guinea Equatorial i Llatinoamèrica (ISOPLAN, 1991).

Ara bé, aquestes proporcions s'inverteixen si considerem la població estrangera "clandestina" (COLECTIVO IOE, 1989): només els immigrants de països asiàtics i africans suposen més del 55

% (la suma de filipins i marroquins significa el 32.3 %); i el 22.4 % són d'estats llatinoamericans, mentre que els ciutadans de països comunitaris i més industrialitzats només suposen un 15 % (els portuguesos sols signifiquen el 12.9 %)⁶. Estudis més recents han coincidit en mostrar aquestes distribucions (GRUPO PASS, 1991; vegeu document 2 de l'annex).

1.3. Distribució per edat i sexe.

Si es pren com a font el padró de 1986, una font oficial, però que inclou una part d'estrangers sense permís de residència i, en canvi tendeix a excloure la població més mòbil, les dades indiquen per a aquell any una majoria de dones (51,8 %). En canvi, en una enquesta que inclou població immigrada, realitzada pel COLECTIVO IOE (1989), la proporció varia: el 53.8 % són homes i el 46.2 %, dones.

Tanmateix, a través d'ambdues fonts es constata que hi ha fluxos migratoris principalment de dones i fluxos principalment de homes. Es troben dintre el primer tipus, la majoria de països europeus i americans; a més de Filipines. En canvi, la migració des d'Àfrica i Àsia és majoritàriament masculina, encara que també ho és la dels països europeus meridionals Grècia i Itàlia.

D'altra banda, l'edat constitueix un indicador del tipus de migració. Així, mentre per a una migració de treball cal esperar que un predomini de persones en edat laboral; per a una

---

⁶Per a resseguir l'evolució històrica recent país per país, vegeu les taules ns. 4 i 5 a l'annex.

migració de residència és previsible que el nombre de persones en edat de jubilació sigui elevat. A Espanya corresponen al primer tipus de migració, els estrangers del Tercer Món i de Portugal, el 68 % del qual té entre 16 i 50 anys (COLECTIVO IOE, 1989). Del tipus de migració residencial es poden considerar, en canvi, un sector dels immigrants de la CE. Segons el padró estatal de 1986, el grup que presenta un major nombre de majors de 64 anys és el de ciutadans comunitaris, amb un 17 % del total. Un recent estudi del demògraf D. LOPEZ i del sociòleg A. IZQUIERDO (1990), assenyala que un 27 % dels immigrants europeus passa dels 60 anys.

Respecte al grup d'edats baix, la població originària de països de l'anomenat Tercer Món és superior a la dels estats comunitaris. Així, tenien menys de 18 anys el 1986 el 29 % dels africans, el 22 % dels asiàtics, el mateix percentatge dels americans i el 17 % dels de la CE.

1.4. Ubicació dels assentaments.

En termes generals, els principals enclavaments de la immigració estrangera a Espanya són les grans ciutats, especialment, Madrid i Barcelona. En canvi, la resta de l'Estat conté entre la seva estructura poblacional al voltant d'un 0.6 % d'estrangers (COLECTIVO IOE, 1989); amb les excepcions de les Illes Canàries (4 %) i les províncies de Ceuta i Melilla (quasi un 30 %).

Si ens cenyim a l'assentament en el territori de la immigració clandestina, una investigació promoguda per l'antic

Instituto Español de Emigración ens permet traçar els següent esquema:

- àrees de forta atracció immigratòria. Comunitat Autònoma de Madrid (65.121), Catalunya (53.899).
- àrees de mitjana atracció immigratòria. País Valencià (10.334), Galícia (8.659), Andalusia (6.226), Castella-LLeó (7.686), Ceuta/Melilla (7.525) i Astúries (6.521).
- àrees de no atracció immigratòria. La resta de CC.AA.

La ubicació en el territori per procedència nacional es pot sintetitzar de la següent manera:

- Els procedents de països industrialitzats (CEE, EE.UU., Suècia, Japó, etc.) es concentren, principalment, d'una banda, a Barcelona i a Madrid i, d'una altra banda, a les zones turístiques d'Alacant, Màlaga, Illes Canàries i Illes Balears. Els primers atenen la xarxa de més de 1.500 empreses amb capital europeu que hi ha a Espanya; els segons acostumen a estar jubilats.
- Els procedents de països del Tercer Món presenten una major dispersió al llarg de la geografia espanyola, en funció de la nacionalitat d'origen. D'aquesta manera, els marroquins es concentren sobretot a Catalunya (casc antic de Barcelona i al seu cinturó industrial, a les comarques industrials de l'interior - Osona, Bages, etc.- i a les costaneres -Maresme, Baix i Alt Empordà-, principalment), a Madrid i, en molta menor mesura a Gran Canària (enrolats en la flota pesquera). Els portuguesos s'estableixen sobretot a les regions fronteres, a Astúries i

Biscaia i, en menor mesura, al cinturó industrial de Barcelona i Madrid. Es concentren a les grans capitals els equatoguineans, els llatinoamericans i els filipins -el 60 % d'aquests últims habita a Madrid o a Barcelona. Els procedents d'Àfrica occidental solen instal·lar-se a les zones costaneres i turístiques i, en menor mesura, a Madrid i Barcelona. Els xinesos estan dispersos per gairebé totes les ciutats mitjanes i grans. Els indis s'han establert a les Illes Canàries -on posseeixen negocis de "bazars"-, a Madrid i a les principals ciutats mediterrànies.

2. La inserció laboral dels immigrants a Espanya.

El pas que ha experimentat Espanya de societat d'emigració a societat d'immigració, es pot explicar a partir dels següents canvis en el mercat laboral interior i exterior.

A nivell del mercat laboral interior, dos fets han estat decisius:

a. A partir de 1975 comencen a minvar els corrents migratoris interns camp-ciutat, de tal manera que es redueix la pressió sobre el mercat de treball urbà i, especialment en els sectors més marginals i de menys prestigi social (com ara el treball auxiliar de la llar, venda ambulat, etc.).

b. A nivell exterior ha estat decisiva la reacció de les economies del centre i del nord d'Europa davant la crisi desencadenada el 1973. A diferència de les societats del sud, la recuperació econòmica es va sostenir molt més en una reconversió industrial basada més en inversió en capital fix, que no en subcontractació laboral. De resultes d'això, es produí una reorientació de fluxos migratoris del centre i nord d'Europa al sud.

Amb tot, les conseqüències del fenomen són relatives des del punt de vista quantitativu. Malgrat que, com s'ha vist en els apartats anteriors, la immigració de treballadors provinents de l'estranger no ha deixat d'augmentar de 1970 a 1991, en l'actualitat la població activa ocupada estrangera representa una

part molt petita del total de l'ocupació a l'Estat espanyol. Els immigrants del Primer Món constitueixen el 0.4 %, i els del Tercer Món i Portugal el 0.3 % d'aquest total.

Ara bé, si baixem el nostre enfoc fins al sector no visible de l'economia, els treballadors de països menys industrialitzats ocupen el 6 % del mercat laboral submergit, segons una estimació d'IOE (1989).

Com es pot apreciar a través dels següents aspectes, el tipus d'inserció dels estrangers a Espanya és, com a tota la CE meridional, dual:

- Sector d'ocupació. Mentre els treballadors dels països de l'anomenat Primer Món s'ocupen en un 75 % dels casos en el sector serveis; un 50 % de les ocupacions on s'insereixen els extraeuropeus i els immigrants portuguesos pertanyen als sectors de comerç, servei domèstic i peonatge.

- Categoria socio-professional. Si un 32.4 % dels immigrants "del nord" són contractats com a directius i tècnics superiors (percentatge que augmenta en el cas dels EE.UU, amb un 66 %, de la Gran Bretanya, amb un 41 %, i del Japó, amb un 50 %), ja ha estat esmentat que la majoria de la població vinguda del Tercer Món pateix un procés de desqualificació quan s'insereix al mercat laboral espanyol.

- Atur. La desocupació afecta gairebé exclusivament als estrangers "del Sud". Concretament, en un 22 %, segons es desprèn d'una enquesta d'IOE de 1986.

- Tipus de mercat de treball. Mentre els professionals de la CEE i altres països capitalistes avançats s'insereixen en mercats de treball primaris, els de la resta de països solen iniciar el seu itinerari laboral en mercats secundaris (contractes eventuais o temporals, sense cobertura social i salaris baixos).

(Fonts: Padró d'habitants de 1986, estadístiques del Ministeri de Treball i enquesta efectuada per COLECTIVO IOE, 1986)

ANNEX DE QUADRES I DOCUMENTS.

DOSSIER

Les societats meridionals de la CEE i la immigració exterior.
Dimensions demogràfica, econòmica i jurídic-política.

INDEX

	Pàgina
I. PROLEGOMENS METODOLOGICS.	
1. Delimitació de l'objecte del dossier.	2
2. Fonts de documentació.	4
2.1. Fonts bibliogràfiques.	4
2.2. Fonts estadístiques.	6
II. IMMIGRACIO EXTRAEUROPEA ALS PAISOS DE LA CEE.	
1. Fases històriques.	8

2. La migració d'Europa de l'Est a Europa Occidental.	12
3. La immigració del Tercer Món a Europa.	14
4. La política migratòria a Europa.	16

II. SOBRE IMMIGRACIO A L'EUROPA MERIDIONAL.

1. Característiques demogràfiques generals.	20
1.1. La immigració a Itàlia: dades demogràfiques.	22
1.2. La immigració a Grècia: dades demogràfiques.	23
1.3. La immigració a Portugal: dades demogràfiques.	23
1.4. La immigració a Espanya: dades demogràfiques generals	24
2. Mercat de treball i inserció laboral dels treballadors estrangers.	26
2.1. Segments de demanda de treball i inserció laboral dels estrangers.	26
2.2. Aspectes socio-jurídics de la inserció de treballadors estrangers en el mercat laboral.	29
2.3. Efectes de la incorporació de mà d'obra estrangera al mercat laboral.	30

3. Característiques jurídiques i polítiques de la immigració al sud d'Europa.	
3.1. Limitacions de la política migratòria dels estats meridionals de la CE.	32
3.2. La unificació europea i la repercussió per a les polítiques migratòries dels estats del sud.	33
3.3. La selecció/discriminació dels fluxos migratoris a través de la legislació.	34

IV. SOBRE IMMIGRACIO A L'ESTAT ESPANYOL.

1. La dimensió demogràfica.	
1.1. El nombre d'estrangers residents a l'Estat espanyol. Entre la dispersió de les dades oficials i les estimacions sobre immigració clandestina.	36
1.2. Distribució dels estrangers per països d'origen.	37
1.3. Distribució per edat i sexe.	38
1.4. Ubicació dels assentaments.	39
2. La inserció laboral dels immigrants a Espanya.	42
ANNEX DE QUADRES I DOCUMENTS.	45

QUADRE N.1

Desequilibris demogràfics i econòmics entre
el nord i el sud de la Mediterrània

	Population estimée en 1985 (en Mio)	Population d'âge inférieur à 15 ans (en %)	Population urbanisée (en %)	Revenu par tête en 1983 (en USD)	Population estimée en 2000 (en Mio)	Population estimée en 2020 (en Mio)
Espagne	38,5	26	91	4 800	41,7	43,4
Portugal	10,3	26	30	2 190	11,1	12,1
France	55,0	22	73	10 390	56,8	57,5
RF d'Allemagne	61,0	17	94	11 420	58,4	49,9
Royaume-Uni	56,4	20	76	9 050	57,0	55,9
Italie	57,4	21	72	6 350	57,8	54,8
Grèce	10,1	22	70	3 970	10,9	11,6
Turquie	52,1	39	45	1 230	71,3	97,0
Yougoslavie	23,1	24	46	2 570	24,6	25,0
Syrie	10,4	47	47	1 680	18,1	29,5
Liban	2,6	38	76	—	1,9	3,0
Égypte	48,3	40	44	700	67,3	94,2
Libye	4,0	46	64	7 500	6,7	11,5
Tunisie	7,2	40	52	1 290	9,7	12,9
Algérie	22,2	46	52	2 400	35,5	53,5
Maroc	24,3	46	42	750	37,5	58,8

Font: Population Reference Bureau, Washington, 1985.

QUADRE N. 2

TABLEAU N° 6 : MIGRATION SUD - CE

Migration Sud, CE - Classement numérique

Population étrangère par pays d'origine (sans migration irrégulière)

1987/88

Pays d'origine		TOTAL	%	%
		abs.	ABS.	CUM
1	Grande-Bretagne	128 922	9,8 %	9,8 %
2	Allemagne	117 945	8,9 %	18,7 %
3	USA	112 475	8,5 %	27,2 %
4	France	72 028	5,5 %	32,7 %
5	Maroc	50 926	3,9 %	36,6 %
6	Portugal	37 647	2,9 %	39,4 %
7	Autres Asie	35 416	2,7 %	42,1 %
8	Suisse	33 848	2,6 %	44,7 %
9	Cap-Vert	33 293	2,5 %	47,2 %
10	Grèce	32 240	2,4 %	49,6 %
11	Autres Afrique	30 471	2,3 %	51,9 %
12	Turquie	30 347	2,3 %	54,2 %
13	Argentine	26 003	2,0 %	56,2 %
14	Philippines	24 723	1,9 %	58,1 %
15	Espagne	24 059	1,8 %	59,9 %
16	Vénézuéla	23 757	1,8 %	61,7 %
17	Italie	22 716	1,7 %	63,4 %
18	Autres Sud	22 409	1,7 %	65,1 %
19	Pays-Bas	20 772	1,6 %	66,7 %
20	Yougoslavie	20 210	1,5 %	68,2 %
21	Bresil	19 486	1,5 %	69,7 %
22	Chypre	19 338	1,5 %	71,2 %
23	Jordanie	18 706	1,4 %	72,6 %
24	Belgique	17 302	1,3 %	73,9 %
25	Inde	16 642	1,3 %	75,2 %
26	Pologne	15 095	1,1 %	76,3 %
27	Océanie	14 386	1,1 %	77,4 %
28	Canada	14 006	1,1 %	78,5 %
29	Egypte	13 832	1,0 %	79,5 %
30	Tunisie	12 329	0,9 %	80,4 %
31	Suede	11 063	0,8 %	81,3 %
32	Ethiopie	10 781	0,8 %	82,1 %
33	Japon	9 770	0,7 %	82,8 %
34	Australie	8 653	0,7 %	83,5 %
35	Chili	8 617	0,7 %	84,2 %
36	Apatrides	8 474	0,6 %	84,8 %
37	Danemark	8 247	0,6 %	85,4 %
38	Irak	8 202	0,6 %	86,0 %
39	Liban	7 752	0,6 %	86,6 %
40	Arabie Saoudite	6 881	0,5 %	87,2 %
41	Libye	6 563	0,5 %	87,6 %
42	Cuba	6 472	0,5 %	88,1 %
43	Chine	5 739	0,4 %	88,6 %
44	Colombie	5 073	0,4 %	89,0 %
45	Finlande	4 965	0,4 %	89,3 %
46	Nigeria	4 851	0,4 %	89,7 %
47	Mexique	4 725	0,4 %	90,1 %
48	Iran	4 613	0,3 %	90,4 %
49	Uruguay	4 530	0,3 %	90,8 %
	Autres	54 928	4,2 %	94,9 %
I	Douteux CE	67 040	5,1 %	100,0 %
TOTAL I - J		1 319 268	100,0 %	

QUADRE N. 3

TASA DE CRECIMIENTO ANUAL DE LA FUERZA DE TRABAJO

PAÍSES	1965-80	1980-85	1985-2000
Marruecos	2,9	3,3	3,1
Argelia	2,2	3,6	3,7
Túnez	2,8	3,1	2,8
Egipto	2,2	3,6	2,7
Jordania	1,7	4,4	4,2
Siria	3,3	3,5	4,0
Turquía	1,7	2,3	2,0
Portugal	1,2	1,0	0,8
Yugoslavia	0,9	1,0	0,7
España	0,6	1,3	0,8
Francia	0,8	0,9	0,5
Italia	0,3	0,7	0,5
Grecia	0,5	0,6	0,3

Fuente: *World Development Report, 1988*

QUADRE N. 4

Font: Colectivo IOE.

1987.

	Estimacion Residentes	%	Estimacion Clandestinos	%
1. AFRICA	45.354	9,36	98.000	33,33
Argelia-Libia-Tunes	1.411	0,29	8.000	2,72
Guinea Ecuatorial	1.153	0,24	7.000	2,38
Marruecos	35.144	7,25	60.000	20,41
Otros de Africa	7.646	1,58	20.000	6,80
2. AMERICA DEL NORTE	24.102	4,98	1.000	0,34
Canada	2.160	0,45	1.000	0,34
Estados Unidos	21.942	4,53		
AMERICA CENTRAL	17.310	3,57	17.000	5,75
Cuba	6.426	1,33	4.000	1,36
México	4.413	0,91	3.000	1,02
Republica Dominicana	2.468	0,51	6.000	2,04
Otros países	4.003	0,83	4.000	1,33
AMERICA DEL SUR	55.996	11,56	69.000	16,69
Argentina	18.494	3,86	20.000	6,80
Brasil	2.015	0,42	3.000	1,02
Colombia	4.945	1,02	6.000	2,04
Chile	8.144	1,68	16.000	5,44
Perú	3.146	0,65	7.000	2,38
Uruguay	4.499	0,93	5.000	1,70
Venezuela	12.047	2,49	4.000	1,36
Otros países	2.706	0,56	8.000	2,75
3. ASIA	35.803	7,39	67.000	22,79
China	4.551	0,93	5.000	1,70
Filipinas	8.409	1,84	35.000	11,90
India	7.226	1,49	8.000	2,72
Irak	304	0,06	2.500	0,85
Iran	3.674	0,76	3.000	1,02
Japon	2.071	0,55	—	—
Jordania	809	0,18	3.000	1,02
Libano	1.028	0,34	1.500	0,51
Siria	1.338	0,28	3.000	1,02
Pakistan	1.099	0,23	3.000	1,02
Otros países	3.514	0,72	3.000	1,02
4. EUROPA	251.884	52,01	42.001	44,28
Alemania Occidental	48.935	10,10		
Bélgica	13.071	2,70		
Dinamarca	6.635	1,37		
España	21	0,004		
Francia	32.605	6,73		
Gran Bretaña	75.036	15,49	2.500	0,85
Grecia	765	0,16		
Holanda	3.317	0,61		
Irlanda	1.425	0,50		
Italia	15.385	3,97		
Luxemburgo	600	0,05		
Portugal	10.000	2,72	38.000	12,93
OTROS PAISES DE EUROPA	31.097	6,59		
Austria	2.925	0,60		
Finlandia	4.377	0,63		
Noruega	3.250	0,67	1.500	0,51
Suecia	6.408	1,75		
Suiza	16.987	2,27		
Otros países	2.220	0,46		
5. OCEANIA	1.474	0,30	—	—
Australia	1.305	0,27		
Nueva Zelanda	169	0,03		
6. APATRIDAS Y REFUGIADOS	9.274	1,91	—	—
Sin nacionalidad/Apatridas	2.299	0,47		
Refugiados sin permiso de residencia	6.975	1,44		
7. CON DOCUMENTO DE ESTUDIANTE	11.240	2,32	—	—

ESTADISTICA GENERAL DE INMIGRANTES EN EL ESTADO ESPAÑOL

QUADRE N. 5

Font: Colectivo IOE.1989.

ORIGEN	LEGALES			INDOCU- MENTADOS	TOTAL	%
	Nacionaliz.	Residentes	Permanen.			
Gran Bretaña	1.007	35.263	12.634	—	48.904	
Alemania Occidental	652	27.052	5.743	—	33.447	
Francia	2.403	16.925	2.387	—	21.715	
Estados Unidos	148	11.292	2.947	—	14.387	
Holanda	206	9.740	2.852	—	12.798	
Italia	1.282	10.014	946	—	12.242	
Bélgica	310	7.110	1.211	—	8.631	
Suecia	84	4.490	2.787	—	7.361	
Suiza	204	5.141	980	—	6.325	
Dinamarca	74	3.913	1.859	—	5.846	
Noruega	34	1.238	1.932	—	3.204	
Otros del Primer Mundo	1.305	8.375	4.335	—	14.015	
TOTAL PRIMER MUNDO	7.709	140.533	40.613	5.000 (?)	193.855	26,9
Portugal TOTAL	7.135	22.869	1.520	45.000	76.524	
Cuba	12.592*	5.019	4.145	5.000	26.756	
Méjico	267	2.011	1.639	4.000	7.917	
Rep. Dominicana	241	1.130	447	7.000	8.818	
Argentina	5.153	8.881	3.324	25.000	42.358	
Colombia	967	2.597	1.716	7.000	12.280	
Chile	1.809	4.031	1.877	20.000	28.717	
Perú	1.329	1.561	935	8.000	11.825	
Uruguay	1.901	2.219	846	6.000	10.966	
Venezuela	555	5.805	4.868	5.000	16.228	
Otros latincam.	1.587	4.692	2.497	15.000	23.776	
TOTAL AMERICA LATINA	27.401	37.946	22.294	102.000	189.641	
China	239	1.398	460	6.000	8.097	
Filipinas	344	5.431	534	43.000	49.309	
India	322	3.530	560	10.000	14.412	
Irak	19	84	189	3.000	3.292	
Irán	73	1.778	955	4.000	6.806	
Jordania	602	949	404	4.000	5.955	
Libano	409	771	870	2.000	4.050	
Siria	1.158	849	470	3.500	5.977	
Pakistán	49	545	172	4.000	4.766	
Otros de Asia	240	1.067	1.002	3.000	5.309	
TOTAL ASIA	3.455	16.402	5.616	82.500	107.973	
Marruecos	1.183	5.172	1.198	87.000	94.553	
Argelia-Libia-Túnez	64	513	325	11.000	11.902	
Guinea Ecuatorial	5.965*	357	609	8.000	14.931	
Otros de Africa	342	1.626	1.485	26.000	29.453	
TOTAL AFRICA	7.554	7.668	3.617	132.000	150.839	
Apátridas	545	1.032	280	—	1.857	
TERCER MUNDO PORTUGAL	46.090	85.937	33.327	361.500	526.834	73,1
TOTAL INMIGRANTES	53.799	226.470	73.940	366.500	720.689	
% Fila	7,5	31,4	10,2	50,9		

FUENTE: Datos oficiales para los legales y estimación propia para los indocumentados.

Se incluyen 10.000 cubanos y 5.000 guineanos "españoles" de origen.

CUMBRE DE

MAASTRICHT

La CE ayudará a financiar infraestructuras de transporte y la conservación del medio ambiente

España gana la primera batalla de la cohesión

IGNACIO CEMBRERO, Maastricht
ENVIADO ESPECIAL

España ganó ayer la primera batalla de la guerra de la cohesión, en la que espera triunfar definitivamente el año próximo, cuando se plasmen en transferencias presupuestarias los

principios de solidaridad que los líderes de la Comunidad Europea (CE) se comprometieron jurídicamente a poner en práctica con los cuatro miembros menos desarrollados de la CE. "La fórmula es muy satisfactoria", declaró José Pons, director del departamento

internacional de Presidencia del Gobierno, cuando a media tarde se dio a conocer el acuerdo sobre la principal reivindicación española, que contribuyó a aislar, aún un poco más, al Reino Unido en su enfrentamiento con sus 11 socios.

Dos eran las exigencias españolas que, al iniciarse el lunes el Consejo Europeo con el que concluye la presidencia holandesa, no habían sido recogidas en el borrador de tratado sometido a la aprobación de los Doce: la creación de un nuevo fondo del que se beneficiarán España, Irlanda, Portugal y Grecia y el compromiso de tener en cuenta la prosperidad relativa de cada Estado a la hora de fijar su contribución a las arcas comunitarias.

Ayer por la mañana, Holanda había hecho una primera concesión a las tesis españolas al incluir el nuevo fondo en el tratado, aunque restringió su uso a la puesta en práctica en los cuatro socios "pobres" de las políticas de Medio Ambiente y la construcción de infraestructuras de transporte (carreteras, túneles, trenes de alta velocidad...). España intentó en vano que el fondo, que nacerá, como tarde, dentro de un año, pudiese servir para costear infraestructuras sanitarias y de educación.

Para poder echar mano del nuevo fondo los Estados miembros deberán cumplir dos requisitos previos: tener una renta per cápita inferior en, por lo menos, un 10% a la medida comunitaria (la de España lo es ahora en un 22%) y estar llevando a cabo programas de convergencia orientados a poder ingresar en la tercera fase de la unión económica y monetaria. El ministro de Economía, Carlos Solchaga, presentará su plan de convergencia al Congreso antes de finales de año, según anunció el presidente Felipe González.

La segunda concesión holandesa tardó más en concretarse. Fue por la tarde cuando el primer ministro, Ruud Lubbers, propuso a sus homólogos europeos que la declaración, que hasta entonces sólo había sugerido añadir al tratado, se convirtiese en un protocolo. Esta última fórmula tiene, a diferencia de la primera, valor jurídico vinculante. "El contenido del texto siempre fue satisfactorio", resaltó Pons, "lo que no nos gustaba era el nulo valor jurídico de la declaración".

Felipe González (derecha) y Carlos Westerdp, secretario de Estado para la CE, ayer en la cumbre de Maastricht.

Capacidad contributiva

Los Doce se comprometen en la declaración a "tener más en cuenta la capacidad contributiva de los distintos Estados miembros en el sistema de recursos propios, así como a estudiar medios para corregir para los Estados miembros menos prósperos los elementos regresivos que

existen en el actual sistema de recursos propios".

El cambio de actitud holandés ante las reivindicaciones españolas fue achacado ayer por Pons al canciller alemán, Helmut Kohl, con quien González charló durante dos horas el domingo por la noche. "Entonces Kohl se mostró receptivo ante nuestros planteamientos y sus pronunciamientos posteriores confirmaron esa impresión", comentó. Alemania es el principal contribuyente de la CE.

Una vez sentados los principios de solidaridad, queda por librar a lo largo de 1992 la batalla para que se plasmen en los planes financieros de la CE para el próximo quinquenio, que deberán ser aprobados por unanimidad por una cumbre extraordinaria a celebrar en primavera bajo presidencia portuguesa. En esta segunda y definitiva batalla, España cuenta con un aliado de peso, la Comisión Europea.

Los logros de la delegación española en Maastricht no significan que España no corra aún el riesgo de ser contribuyente neto a la CE en 1992. Más allá de esa fecha parece descartado, pero, a corto plazo, seguirá penalizada por el alto consumo de los españoles y los gastos de los 50 millones de turistas, que elevan la recaudación del IVA, un porcentaje de la cual revierte a la CE.

Pánico sobre el marco

J. M. MARTÍ FONT, Maastricht
ENVIADO ESPECIAL

El marco está en peligro. Cuando todo parecía indicar que Alemania llegaba a Maastricht rebosante de federalismo, con una opinión pública volcada detrás del proyecto europeo, no ha sido finalmente así: a Helmut Kohl se le han puesto nerviosos los votantes.

En el último momento, los alemanes sufrieron un ataque agudo de *angst* (angustia), provocado por la perspectiva de tener que abandonar el marco en el ceto común de la moneda europea. Sucedió muy rápidamente. El jueves pasado por la noche, un comentarista de una de las dos cadenas públicas de televisión lanzó la voz de alarma sobre el temor generalizado a perder un bien tan preciado.

El viernes por la mañana, el tabloide *Bild* —cerca de cinco millones de ejemplares— titulaba a todo lo ancho de la primera página: *Angst über die Mark*. El lunes ya era un grito. La portada del semanario *Der Spiegel* consistía en una moneda de un marco, sobre fondo azul europeo, rodeada por estrellas amarillas que le pegaban dentelladas. El conservador *Frankfurter Allgemeine*, nada sospechoso de antigubernamentalismo, iniciaba un editorial afirmando: "El canciller que entregó el marco alemán. Seguro que Kohl no desea pasar a la historia con este título..."

El Gobierno de Bonn, cogido por sorpresa, reaccionaba finalmente calificando de "desinformados" e "infundados" estos temores. Kohl y su ministro de

Hacienda, Theo Waigel, se veían obligados a calmar la ansiedad de sus compatriotas sobre su posible abandonismo. Pero sólo faltaba que a las profundas dudas e inseguridades que padece la política exterior alemana desde la unificación, que se concretan en una cierta incapacidad de asumir su papel preponderante en el mundo, se le uniera la presión de la opinión pública.

Las dificultades de Kohl

Y es que Kohl no ha conseguido imponer su modelo en Maastricht. Se equivocaron los que pensaban que la imponente figura del canciller alemán sobresaliendo por encima de todos los demás sería la mejor metáfora de esta cumbre. El papel de

las regiones, uno de los temas más caros a Bonn, ha quedado reducido a nada. Algo ha conseguido en la ampliación de los poderes del Parlamento Europeo, la cláusula evolutiva que ya apuntara Kohl como última alternativa.

Pero lo más duro de tragar es la fecha fija para la introducción de la moneda europea: el portavoz alemán, Dieter Vogel, con cierta reticencia, se limitó a considerar que "Alemania podrá vivir con ello". No está claro que a su vuelta, con el tratado en la mano, Kohl lo tenga fácil, no sólo frente a la oposición socialdemócrata, que ya ha anunciado que no lo ratificará si lo considera bajo mínimos, sino frente a una opinión pública cuya *angst* sobre el marco siga en aumento.

Mayor diluyó la asunción por la CE de una política de inmigración

EL PAÍS, Maastricht

La negativa británica a aceptar un compromiso de la presidencia holandesa agitó el intento, respaldado por once países, de disponer de una política comunitaria de inmigración y derecho de asilo. El borrador de tratado proponía en su versión inicial introducir paulatinamente, de aquí a 1996, el voto por mayoría cualificada para imponer o eliminar el trámite del visado a ciudadanos de terceros países.

La proposición holandesa, que tampoco seducía a España, temerosa de verse obligada a aplicar el visado a algunos Estados latinoamericanos, fue rechazada por Londres. Ocho países comunitarios podrán, sin embargo, seguir cooperando en esta materia en el marco del grupo de Schengen, al que España se adhirió en mayo pasado, pero en el seno de la CE se ha restringido el alcance de esta política.

La preocupación que suscita entre los Doce la inmigración, magrebí o de Europa oriental, y la reacción hostil de algunas capas sociales que votan a la extrema derecha, quedó, sin embargo, reflejada en una declaración de los líderes europeos, en la que reiteran su repulsa ante "las manifestaciones racistas, incluida la expresión de los prejuicios, la violencia ante los inmigrantes extranjeros y su explotación".

Los Doce formulan a continuación un llamamiento al instar a los Gobiernos y Parlamentos a "actuar claramente y sin ambigüedad ante el auge de los sentimientos y manifestaciones de racismo y xenofobia" y pedirles que "mejoren la protección jurídica de ciudadanos de países terceros" en sus respectivos territorios.

Justo cuando este texto era aprobado, unos mil inmigrantes desfilaban por el barrio de la estación ferroviaria de Maastricht convocados por el Colectivo de Asociaciones de Inmigrantes de la CE. Mientras protestaban contra el crecimiento del racismo, otros manifestantes, en su mayoría belgas, denunciaban violentamente la política agrícola de la CE, que conlleva una disminución de sus ingresos.

Oriente Próximo

El Consejo Europeo instó ayer a palestinos e israelíes a que adopten un comportamiento moderado en los territorios ocupados y a estos últimos les pidió, además, que detengan la construcción de nuevos asentamientos de población judía en Cisjordania y que respeten las disposiciones de la IV Convención de Ginebra sobre población civil sometida a ocupación militar. Los Doce solicitaron también a árabes e israelíes que eviten que el proceso de paz que se inició en Madrid se empantane en cuestiones de procedimiento.

SERVICIOS

El Ayuntamiento de Montgat autoriza un gran centro comercial para 1992

33

Sociedad

CIUDADANOS

España es el país de la CE donde menos se respetan los derechos **34**

CIUDADES

Las Terres de Ponent se esfuerzan por industrializarse **38**

Un tercio de los trabajadores inmigrantes que viven en España son ilegales

CIUDADANOS

Las autonomías en las que residen más inmigrantes en situación irregular son Madrid, Cataluña y Valencia

EUGENIO MADUÑO

BARCELONA. - Una tercera parte de los más de 600.000 trabajadores inmigrantes que residen en España lo hacen de forma ilegal. Mientras los inmigrantes en situación regularizada suman 400.000, el número de extranjeros que residen ilegalmente se sitúa entre 175.000 y 260.000, según el "Mapa de trabajadores extranjeros no regularizados en España", realizado por Grupo PASS por encargo del Instituto Español de Emigración. El mapa permite comprobar la importancia de esta "población sumergida" en Cataluña, Madrid, Valencia y Canarias. Según los países de origen, los mayores grupos de emigración ilegal proceden de Marruecos, Portugal y Filipinas.

Esta es la primera vez que se realiza un recuento de residentes ilegales a partir de datos objetivos. Los responsables del estudio -De Marcos, Rojo y Alvarez- han recabado información de 75 entidades no gubernamentales (Iglesia, CC.OO., Cruz Roja, Cáritas, ayuntamientos...) y también, aunque en menor medida, entre las escasas asociaciones de autoayuda de inmigrantes. El censo de trabajadores extranjeros en situación ilegal alcanza la cifra mínima de 175.000 personas, según las encuestas del Grupo PASS. La cifra real, sin embargo, puede incrementarse en cien mil personas más, si se tienen en cuenta otros estudios. En el caso de Cataluña, el Grupo PASS cifra los inmigrantes ilegales en 53.899 personas, frente a los 88.500 que ha censado el centro de atención a extranjeros de CC.OO.

Por nacionalidades, el colectivo de inmigrantes más importante es el formado por africanos y asiáticos: 116.000, de los que más de la mitad son marroquíes. El 46% de los africanos reside en Cataluña, el 33% en Madrid y un 9% en el Levante.

Perfiles de pobreza

Los autores del estudio han realizado un "perfil" sociodemográfico de los principales grupos de inmigrantes. De los portugueses se dice que es un colectivo localizado principalmente en Galicia, León y la cornisa cantábrica. Los que llegaron entre los decenios de los cincuenta y sesenta son hoy trabajadores asentados y su situación es legal. Sin embargo, los que han llegado posteriormente de forma clandestina son trabajadores "sumergidos" en la construcción. Su situación laboral es muy precaria, están amenazados por el paro y sufren la intolerancia y el racismo.

Un tercer grupo de portugueses está formado por gitanos, sin relación con los españoles de su misma etnia. Suelen ser familias jóvenes, residentes en los cinturones de las ciudades, en chabolas con condiciones sanitarias e

higiénicas muy deficientes. Se ganan la vida como feriantes, chatastrosos o recolectores de cartón. Tienen gran movilidad. Las mujeres suelen dedicarse a la mendicidad -las solteras suelen trabajar como empleadas de hogar.

El latinoamericano es el grupo mejor situado. "La causa política inicial que desencadenó el exilio -dice Ramón de Marcos- provocó la emigración de profesionales cualificados con capacidad de adaptación a nuevos mercados de trabajo." Su componente hispana y su llegada en momentos económicos favorables facilitaron su integración. Sin embargo, "el goteo constante de los dos últimos años originó la aparición de grupos importantes que viven precariamente".

Entre los marroquíes y norteafricanos, la mayor parte son varones y sólo una pequeña porción tiene la familia en España. En su inmensa mayoría tienen estudios primarios o son analfabetos. Trabajan en hostelería, agricultura, venta ambulante y como peones industriales o de la construcción. El grupo más importante entre los centroafricanos es el senegalés. Casi todos son ilegales; tienen menos de 30 años y en un 90% son varones. Hay un buen número de analfabetos. Trabajan como vendedores ambulantes y como peones.

El colectivo filipino tiene una característica peculiar: está compuesto en su mayor parte por mujeres. En un 70% trabajan como empleadas del hogar. Periódicamente se desplazan a la frontera para renovar su permiso de turista. La mayoría están contratadas ilegalmente.

Cuatrocientos mil extranjeros con residencia legal

El Grupo PASS ha cotejado distintas fuentes oficiales para conocer también el número de inmigrantes extranjeros que residen legalmente en España: a finales de 1989 eran 398.147. Esta cifra no ha dejado de crecer desde 1980. En los últimos cinco años, una media anual de 35.000 personas ha conseguido los permisos de residencia y trabajo en España. Sin embargo, este registro legal es incompleto, según ha demostrado el Colectivo IOE, autor del estudio "La emigración en España". El grupo de extranjeros legales debería incrementarse en un 25% para responder a la realidad, debido a que las cifras oficiales no recogen los menores de edad, estudiantes, apátridas y refugiados y asilados sin permiso de residencia.

Agrupados por países de procedencia, el colectivo de inmigrantes más numeroso es el británico, seguido de alemanes, portugueses, franceses, estadounidenses, holandeses, argentinos, italianos, marroquíes y belgas. La relación entre residentes legales e ilegales agrupados por países de procedencia (ver cuadros) es inversamente proporcional: la inmensa mayoría de residentes legales son europeos,

mientras que la mayoría de ilegales son africanos. La llegada a España de inmigrantes norteafricanos será incontinente durante el próximo decenio, según todas las previsiones. Para invertir esa realidad será necesario que la Comunidad Europea contribuya al desarrollo de la economía de las naciones norteafricanas (Argelia, Marruecos, Túnez y Egipto) con importantes inversiones. Estas previsiones aparecen en sendos informes elaborados por el Ministerio italiano de Asuntos Exteriores y de la Fundación Giovanni

Agnelli, recogidos por la agencia Efe, en los que se asegura que la población de los países europeos tiende a permanecer estacionaria, mientras en las naciones africanas del Mediterráneo el número de habitantes en edad laboral se duplicará o triplicará en los primeros 25 años del próximo milenio. Los autores del informe calculan que en el próximo decenio serán 20 millones de norteafricanos los que tratarán de encontrar un nuevo puesto de trabajo en las zonas ricas del Norte. Para contribuir al desarrollo de esos países, la CE debería invertir 13.000 millones de dólares.

RESIDENTES LEGALES EN ESPAÑA	
(Por países de procedencia)	
1. Gran Bretaña	73.333
2. Alemania Federal	44.228
3. Portugal	32.938
4. Francia	27.737
5. Estados Unidos	18.192
6. Holanda	16.415
7. Argentina	16.165
8. Italia	15.274
9. Marruecos	14.471
10. Bélgica	11.512
Otros	129.328
TOTAL	399.813

Fuentes: Elaboración propia con datos de IOE, estadístico de la Policía y Grupo PASS.

EXTRANJEROS ILEGALES RESIDENTES EN ESPAÑA	
(Por países de procedencia)	
1. Marruecos	58.775
2. Otros países africanos	34.513
3. Portugal	23.779
4. Filipinas	18.673
5. Senegal	9.834
6. Iberoamericanos	7.389
7. Polonia	4.839
8. Irán	4.761
9. Otros asiáticos	4.466
10. Ecuatoguineanos	3.701
Otros	1.952
TOTAL	172.682

Fuente: Elaboración propia a partir de los datos del estudio elaborado por los sociólogos del Grupo PASS.

Majoria de jubilats entre els estrangers que viuen a Espanya

Un estudi indica que el 65% dels immigrants són europeus

Servimedia

Madrid

◆ La majoria dels immigrants que arriben a Espanya procedeixen d'Europa, tenen una qualificació professional superior a la mitjana espanyola i són de sexe femení. El 62% dels residents estrangers no estan en activitat i, en el cas dels europeus, configuren una població clarament envellida.

Segons el demògraf Diego López i el sociòleg Antonio Izquierdo, que acaben de realitzar un estudi sobre la immigració a Espanya, el perfil de l'estranger que viu al nostre país no es correspon amb la idea popular que se'n té: homes joves no qualificats, de raça negra i procedents d'Àfrica.

Aquests professionals opinen que la proporció d'estrangers que hi ha a Espanya, aproximadament uns 600.000 entre legals i clandestins, és encara modesta, però el creixement ha sigut molt ràpid, especialment als anys 1986 i 1987, després de l'operació de regularització dels residents il·legals.

Cada vegada més africans

El dels africans és el grup que ha experimentat l'increment més espectacular, ja que d'haver-hi 1.069 residents legals l'any 1966, es va passar a 23.712 l'any 1989,

Els jubilats europeus vénen a Espanya atrets pel clima

amb un increment del 2.118%, segons les xifres de la memòria de l'Institut Espanyol d'Emigració. L'any 1989, el nombre d'estrangers amb permís de residència va arribar a les 400.000 persones, cosa que representa un 10,5% més en relació amb l'any anterior.

Per sexes, l'informe de López

i Izquierdo assenyalava que entre els immigrants hi ha 93 homes per cada 100 dones. Una altra dada reveladora és que la immigració es concentra a les zones turístiques i les rodalies de les garns capitals. Segons xifres oficials, l'any 1988 un de cada cinc estrangers que residien legalment a Espanya estaven treballant.

Pel que fa a la població d'immigrants clandestins, els autors de l'informe han estudiat les sol·licituds dels estrangers que van demanar la regularització de la seva situació. D'acord amb aquest estudi, hi ha dos tipus d'immigrants il·legals: el més nombrós és el dels joves procedents de països subdesenvolupats, però hi ha un altre grup en què hi ha europeus desocupats i amb un alt nivell econòmic que viuen a la costa mediterrània i van aprofitar la regularització per donar carta legal a la seva residència.

Europa aporta el 65,16% dels estrangers que viuen a Espanya, i l'increment d'aquest tipus d'immigrants ha sigut del 277,6% des de l'any 1966. El Regne Unit, amb 73.535 persones, és el país que té més residents a Espanya. El segueixen Alemanya, Portugal i França. Pel que fa a països no comunitaris, els primers llocs els ocupen Suècia i Suïssa.

Pensionistes i jubilats

Segons López i Izquierdo, la població immigrant d'altres continents és més jove que l'europea, ja que el 27% dels europeus passa dels 60 anys. D'aquests europeus, un gran nombre són pensionistes i jubilats que en la seva vellesa busquen el clima i les condicions de vida de les costes espanyoles.

Si el 1993 s'estableix la lliure circulació de treballadors i són reconeguts i equiparats els drets dels pensionistes a tot Europa, aquesta població de jubilats tindrà dret a ser assistida gratuïtament per la Seguretat Social espanyola. Aquesta situació, segons els experts, suposaria un increment de les despeses socio-sanitàries de l'Estat.